

УДК 130.2

DOI <https://doi.org/10.24195/spj2310-2896.2019.4.10>**Лісеєнко Олена Василівна**

доктор соціологічних наук,
професор кафедри філософії, соціології
та менеджменту соціокультурної діяльності
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, Україна

АКСІОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ

Стаття присвячена дослідженню феномена національної ментальності, сутності та специфічних проявів у сучасних реаліях національної ментальності за допомогою використання аксіологічного методу та методології. Обґрунтовано, що аксіологічний підхід дає можливість виявити ціннісні характеристики культурно діючих соціальних суб'єктів, що визначаються культурним довготривалим контекстом та ціннісно-нормативною системою суспільства, формування і розвиток ціннісного компонента в структурі ментальності, ціннісну природу ментальності як способу національної ідентифікації.

Запропоновано поглибити розуміння сутності ментальності як «способу мислення» культурно діючого суб'єкта. Зазначено, що оскільки всі основні елементи ментальності представлені як коди культури і напрацьованих способів діяльності, тобто типових форм поведінки в соціокультурному полі, можна стверджувати, що ментальність – це не психічний стан індивіда, а соціокультурний феномен.

Ментальність визначено як комплекс індивідуальних чи колективних уявлень, ціннісних орієнтацій, установок, стереотипів культурно діючих суб'єктів, що проявляються в певних типах поведінки. Проаналізовано національну ментальність як багаторівневий феномен, який має складну структуру та різні компоненти в когнітивному, ціннісному, емоційному і поведінковому проявах. Проаналізовано деякі особливості національної ціннісної ментальності громадян України на основі даних соціологічних досліджень Інституту соціології НАН України 1992–2016 рр.

Наголошено на необхідності подальшої розробки методологічних та методичних підходів до дослідження феномену національної ментальності, розширення застосування комплексного міждисциплінарного підходу, використовуючи теорії, висновки як філософів, так і соціологів, істориків, антропологів, психологів.

Ключові слова: ментальність, національна ментальність, цінності, аксіологічний підхід, культурно діючий суб'єкт.

Вступ. Методологічні засади дослідження ментальності, різні аспекти аналізу історії і теорії національної ментальності перебувають у фокусі уваги сучасних дослідників – філософів, істориків, соціологів, антропологів. Найбільш часто застосовуються або історичні (методологія школи «Анналів»), або соціологічні методи дослідження цього феномена, які в дуже обмежених межах можуть бути застосовні в соціальній філософії. Тож соціально-значущою та актуальною проблематикою соціально-філософської науки є поглиблене вивчення теоретико-методологічних засад дослідження феномену ментальності, сутності та специфічних проявів у сучасних реаліях національної ментальності, з якою пов'язані ціннісні орієнтації, соціальні уявлення, установки, емоції та стереотипи народу. Представляється можливим до дослідження феномену національної ментальності розширити використання аксіологічного підходу та поглибити розуміння сутності ментальності як «способу мислення» культурно діючого суб'єкта. Аксіологічний підхід дає можливість виявити ціннісні характеристики культурно діючих соціальних суб'єктів, що визначаються культурним довготривалим контекстом та ціннісно-нормативною системою суспільства, формування і розвиток ціннісного компонента в структурі ментальності, ціннісну природу ментальності як способу національної ідентифікації, а в більш широкому контексті – увага до всієї складності і реалістичної різнобарвності палітри соціального життя.

Аналіз останніх наукових досліджень. Найближче до вивчення аксіологічних особливостей ментальності підійшла група представників української діаспори. Такі дослідники, як А. Кульчицькій, Ю. Липа, Е. Онацькій, Д. Чижевський, М. Шлемкевич, Б. Цімбалістий аналізували сутність духовних підстав соціуму, характерні ментальні риси української нації, питання співвідношення свідомого і несвідомого, фактори формування української ментальності. Ю. Липа в роботі «Призначення України» (1953) відзначає деякі характерні риси української родини, а отже, найбільш істотні прояви української ментальності. Він вважає, що духовність матриархату, хоча і змінена, досі залишилася в українській родині [1].

Серед вітчизняних вчених дослідження феномена національної ментальності представлено в роботах М. Поповича, С. Кримського, О. Донченко, П. Гнатенко та інших. Відомий український дослідник М. Попович в роботі «Теорія ментальності» використовує таке значення терміна «ментальність», яке визначає те, що «відбувається в розумі, в психіці індивіда, а не в матеріально виражених поведінкових діях (хоча за цими поведінковими діями можна було б судити про їх внутрішній – психічний, моральний або інтелектуальний зміст)» [2; 5]. О. Донченко досліджує різні форми національної ментальності та підкреслює, що в архетипових формах концентрується досвід спільної еволюції (інволюції) спільнот у їх історичному розвитку, що відбивається у феномені «соціетальної психіки» [3].

Мета статті – аналіз аксіологічних засад дослідження феномену національної ментальності в сучасному науковому дискурсі.

Результати. Термін «ментальність» у сучасному науковому дискурсі є молодим, хоча має давнє походження. Це поняття, що з'явилося від латинського “mens” – розум, мислення, спосіб мислення, душевний склад, спочатку вживалося в значенні «ментальний, розумовий». Досі визначення поняття ментальності залишається дискусійним і найчастіше трактується як специфічний спосіб і тип мислення, глибинне джерело і рівень колективної свідомості, що включає в себе і несвідоме. В енциклопедичних словниках дається дуже широке визначення поняття ментальність: «1. Здатність мислення, інтелект. 2. Спосіб мислення. 3. Умонастрій» [4].

Поділяючи точку зору багатьох вчених про сутнісні характеристики ментальності як способу мислення, пропонуємо розуміти **ментальність** як *комплекс індивідуальних чи колективних уявлень, ціннісних орієнтацій, установок, стереотипів культурно діючих суб'єктів, що проявляються в певних типах поведінки.*

Оскільки всі основні елементи ментальності представлені як коди культури і напрацьованих способів діяльності, тобто типових форм поведінки в соціокультурному полі, можна стверджувати, що ментальність не психічний стан індивіда, а соціокультурний феномен. Навіть більше, в основі того, що індивідом вважається цінним, необхідним, до чого він прагне в своїй поведінці, лежить сукупність ціннісних уявлень і ціннісних орієнтацій. Таким чином *індивід виступає як культурно діючий суб'єкт.* Ієрархічно організовані уявлення про цінності лежать в основі рішень, прийнятих суб'єктом в численних ситуаціях соціального вибору, активно беруть участь у формуванні внутрішньої програми його дій і таким чином «вбудовують» його в суспільне життя. Оскільки система цінностей виступає як універсальна структура пріоритетів, що визначають бажаний життєвий проект і систему орієнтацій індивіда, саме ціннісно-культурний складник надає ментальності якісну визначеність. Оскільки ментальність характеризують цінності і норми поведінки, характерні тією чи іншою мірою для представників певного народу (нації), найважливішими складниками ментальності є ціннісно-мотиваційне ставлення до праці і багатства, норми і зразки соціальної взаємодії, соціальні стереотипи, організаційні форми повсякденної життєдіяльності тощо.

На нашу думку, коли йдеться про ментальність якоїсь групи людей, ми повинні розуміти не тільки те, що її представники мають певну схожість особливостей образу мислення, душевного складу, ціннісних орієнтацій, а й те, що в їх поведінці можна виявити певні закономірності, пов'язані зі спільністю їх розумових (світоглядних) та ціннісних позицій. Так, під час осмислення сутнісних рис ментальності ми спираємося на його вивчення не тільки за його функціонуванням у сфері мислення, а й у сфері поведінки, які фіксуються такими словами,

як «ментальність проявляється», «ментальність характеризує», «ментальність визначає» і так далі. Таке значення поняття «ментальність», на наш погляд, характеризується більш широкими евристичними можливостями.

Важливо відзначити, що до форм національної ментальності належать «колективні уявлення» (Е. Дюркгейм), «соціальні уявлення» (С. Московічі), «габітус» (П. Бурдьє), «система цінностей та норм» (П. Сорокін), інтелектуальні реакції, які проявляються в інтерпретації, оцінки якості та освоєнні навколишнього світу. Крім цього, цей феномен містить у собі насамперед елементи свідомості і суспільної психології, зокрема історичну пам'ять, архетипи. О. Донченко підкреслює, що в архетипних формах концентрується досвід спільної еволюції (інволюції) спільнот у їх історичному розвитку, що відбивається у феномені «соціетальної психіки» [5].

Питання, пов'язане з основними структурними компонентами національної ментальності для вивчення її сутнісних характеристик, залишається досі дискусійним, оскільки не запропоновано інструментарію, який би дозволив це зробити з достатнім ступенем точності. Найбагатша феноменологія проявів ментальності відкриває його складну структуру і в когнітивному, і в ціннісному, і в емоційному, і в поведінковому аспектах.

Так, Р.А. Додонов визначає кілька рівнів структури національного менталітету: 1) нижчий – психоенергетичний (поле), тут фіксується кількість психо-емоційно-розумової енергії, яка необхідна для вирішення поточних завдань; 2) несвідомий, що складається з декількох рівнів: архетипний (образи), етнічний, расовий, загальнолюдський; 3) вищий – розумовий, логічний (поняття). Як зазначається дослідником, «ці рівні об'єднуються загальним механізмом ретрансляції з покоління в покоління інформації про найбільш оптимальні прийоми рішення стандартних завдань, що постають перед членами колективу» [6]. Отже, системоутворюючим елементом цієї структури є способи мислення нації.

Як бачимо, ментальність – це багатошаровий і багатовимірний соціокультурний феномен. Структура ментальності включає в себе досить багато різноманітних елементів і пластів, проте слід назвати, принаймні, ті основні пласти структури ментальності, в яких вона репрезентується і які можливо вивчати в якості предмета наукового пізнання науковими методами. На наш погляд, у структурі національної ментальності можна виділити такі компоненти: 1) соціальні уявлення, оскільки суб'єкти в своєму сприйнятті життєвого світу керуються соціальними уявленнями, можна сказати, що наші соціальні уявлення пов'язані з особливостями ментальності; 2) система значень; ментальність як система значень включає знання та інформацію, якими володіють культурно діючі суб'єкти. У конкретно-соціологічному сенсі знання (мислення) існує, наприклад, як рівень інформованості про події, явища, особистості (індивідуальності), соціальної групи (колективи, нації тощо), суспільство; 3) система цінностей; ментальність як сукупність цінностей відображає комплекс соціально значущих принципів індивідуального і групового сприйняття, відносини, поведінки і дії в соціальних ситуаціях. Ментальність як система цінностей може бути виміряна за такими параметрами: зміст цінності, ієрархія цінностей, ціннісні орієнтації, ціннісні пріоритети; 4) інтелектуальні і афективні реакції; вивчаючи ментальність, ми бачимо особливе емоційне ставлення до певних елементів соціальної реальності. Тому ментальність як система інтелектуальних і афективних реакцій включає в себе емоційно-оцінне ставлення до індивідів, подій, явищ, способи емоційного вираження, типові способи спілкування і комунікації; 5) форми поведінки і габітус; ментальність як система поведінкових форм може являти собою: моделі поведінки, стереотипи поведінки, переваги, очікування та оцінки поведінки. Функції габітусу також охоплюють велике поле в просторі ментальності: вибірковість, стратегія ухилення, вибір моделі поведінки, яка дає можливість впевнено почувати себе в суспільстві, зокрема завдяки своїм прихованим справжнім думкам і намірам [7].

Значимість вивчення ціннісно-сміслової архітектоніки національної ментальності пов'язана з тим, що, простежуючи ціннісні зміни в національній ментальності, можна прогнозувати вектори розвитку суспільства. Крім того, цінності на соціетальному рівні виконують фундаментальну функцію інтеграції соціуму, підтримки його цілісності. При цьому важливо не забувати ще одну таку функцію цінностей, як те, що вони можуть характеризувати

не тільки цілісність соціуму, а й його неоднорідність, ієрархію, розшарування, бути джерелом латентних і явних ціннісних та інших конфліктів. Дуже часто під цінностями розуміються тільки позитивні якості, такі як альтруїзм, патріотизм, відповідальність тощо. Однак при цьому ігнорується той факт, що цінності можуть мати і негативне значення, наприклад, ізоляціонізм, патерналізм тощо.

Вивчення національної ментальності та ціннісної свідомості населення України стало затребуваним у зв'язку з певною геополітичною стратегією розвитку України – європейським вектором розвитку і необхідністю проведення модернізаційних процесів і реформ у соціумі з урахуванням соціокультурних ментальних особливостей, які можуть наблизити країну до декларованих цілей побудови сучасного суспільства масового добробуту з інноваційною економікою і ефективною демократією. Відповідно до сучасної теорії множинності модернів Ш. Ейзенштадта, соціокультурна (в тому числі ціннісна, ментальна) унікальність суспільства зумовлює її особливий шлях, темпи, результати модернізації. Але необхідно відзначити, що є й будуть культурні універсалиї (наприклад, загальнолюдські цінності), без яких ніяка культурна унікальність не може забезпечити інтеграції «унікального суспільства» в сучасний глобальний світ. Тому важливо вивчати специфіку ціннісної ментальності населення України і її соціокультурні компоненти, які співзвучні ціннісній ментальності європейців.

Аналізуючи дані «Європейського дослідження цінностей» (2010 р.), можна стверджувати, що системи цінностей у різних суспільствах істотно розрізняються за показниками «підпорядкування – самостійність» [8]. Шляхом агрегації окремих показників ціннісної свідомості, запропонованих Р. Інглхартом, були отримані три основних ціннісних класи: «владної ієрархії» (підпорядкування), «ініціативної автономії (самостійності)», «ні ієрархії, ні ініціативної автономії» (проміжний клас).

Розподіл різних груп європейських держав за належністю населення до різних ціннісних класів представлено в табл. 1 [8].

Таблиця 1

Розподіл населення чотирьох груп європейських країн та України за ціннісними класами, %

Країни	Клас 1 «владна ієрархія»	Клас 2 «ні ієрархії, ні ініціативної автономії»	Клас 3 «ініціативна автономія»
Скандинавські	10	22	68
Західноєвропейські	18	40	42
Середземноморські	40	37	23
Соціалістичні	53	42	5
Україна	66	33	1

Доводиться визнати, що на відміну від більшості країн Європи, людей з цінностями ініціативної автономії в Україні майже немає (1%), і Україна на шляху модернізації суспільства не може розраховувати на підтримку значної частини населення, більшість якого орієнтована на традиційні цінності соціального підпорядкування (коли цінність людини визначається її місцем у соціальній ієрархії), а третина (33%) не визнає ні ієрархії, ні автономності особистості. Але, на думку Є. Головахи, можна змінити пострадянську ціннісну систему населення України, наблизивши її до європейської шляхом *ціннісної медіації*. Як вважає вчений, у кожній з цих цінностей є складник, впливаючи на який, можна змінити пострадянську традиційну ціннісну систему, наблизивши її до модернової європейської ціннісної системи, наприклад, «цінність кар'єри, коли вона не стає самоцінністю, припускає цінність професіоналізму, спираючись на яку, можна розвивати прагнення до самореалізації; у цінності ізоляціонізму важливий той складник, який пов'язаний із засудженням агресії як механізму вирішення соціальних протиріч. Ця цінність є домінантною в українському суспільстві. Саме з неї можна поступово формувати толерантність у сучасному європейському сенсі цього феномену» [8, с. 95].

Як свідчать дані моніторингу Інституту соціології НАН України 1992–2016 рр., ціннісна ментальність громадян України характеризується домінуванням вітальних цінностей, пов'язаних зі здоров'ям, сім'єю, дітьми та добробутом, тобто традиційною ціннісною системою [9]. Але це цінності мікросередовища, цінності міжособистісних, а не загальносуспільних відносин. В той же час цінності, які належать до модерної ціннісної системи: самореалізаційні («цікава робота», «суспільне визнання», «освіта», «культурна компетентність», «індивідуальна самостійність»), політико-громадянські цінності («державна незалежність країни», «створення рівних можливостей для всіх», «можливість висловлювати думки з політичних та інших питань, не боячись за особисту свободу», «критика і демократичний контроль рішень владних структур», «демократичний розвиток країни», «підприємницька ініціативність», «участь у діяльності політичних партій і громадських організацій»), реалізація яких забезпечує адаптацію людей до нових ринкових і демократичних реалій у нашій країні, мають для населення України другорядний характер. Треба відзначити, що в Європі досі спостерігається конфлікт між традиційною і модерною ціннісними системами, проте загальна тенденція полягає в тому, що за останні десятиліття саме такі європейські цінності, як рівність перед законом, самореалізація, толерантність, відкритість змінам, індивідуальна відповідальність, взаємодопомога, об'єднували європейців і створювали духовні передумови для поглиблення європейської інтеграції.

У ціннісній ментальності населення України, як свідчать дані моніторингу 2003–2018 рр., почали відбуватися зміни, пов'язані зі зростанням важливості самореалізаційних цінностей. Крім того, почали зростати за своєю важливістю для людей цінності, пов'язані із комунікацією, толерантністю, солідаризацією, зміцненням соціальних зв'язків. Ця тенденція має позитивний потенціал для зміцнення загального солідаризму українського соціуму, особливо під час обставин, пов'язаних з подіями на сході країни.

Висновки. Термін «ментальність» у сучасному науковому дискурсі стає досить популярним, що свідчить, з одного боку, про потребу наукової рефлексії найважливіших складників генетичного коду народу, яка позначається даним терміном, а з іншого боку, про необхідність урахування особливостей національної ментальності в умовах сучасних культурно-інституційних змін. Методологічна значимість поняття ментальності в сучасному науковому пізнанні пов'язана з тим, що дозволяє під час характеристики ментальності аналізувати специфіку способу мислення і поведінки культурно діючого суб'єкта(ів).

Поняття «національна ментальність» відображає ціннісно-духовний стан індивіда, соціальної групи, народу, яке складається в результаті історично тривалого і досить стійкого впливу різних чинників і обставин (природно-географічних, етнічних, соціально-економічних, релігійних, культурних). Обґрунтовано, що ментальність має певну цілісність, тобто наявність певного ціннісного ядра, тому виступає як певна основа цілісного способу життя людини, яка визначає як усвідомлено, так і несвідомо напрям життєдіяльності індивіда. Відзначено, що суспільні перетворення безсумнівно впливають на закладені в структурі національної ментальності базові уявлення, ціннісні пріоритети, однак традиційні стереотипи, способи мислення практично залишаються незмінними.

Запропоновано під ментальністю розуміти комплекс індивідуальних чи колективних уявлень, ціннісних орієнтацій, установок, стереотипів культурно діючих суб'єктів, що проявляються в певних типах поведінки. Соціокультурний характер ментальності проявляється в тому, що всі його елементи подані як коди культури і напрацьовані способи діяльності, тобто типові форми поведінки в соціокультурному полі.

Методологічні проблеми теорії ментальності і розробка сучасних підходів до дослідження національної ментальності залишаються актуальними і недостатньо розробленими, що пов'язано зі складністю використання точних методів наукового аналізу до концептуального, теоретичного дослідження такого неточного і багатозначного феномену, як ментальність. Спільними зусиллями філософів необхідно виробити єдину філософську концепцію ментальності, визначити основні компоненти його структури. При цьому його плідне вивчення буде можливо тільки за умови комплексного міждисциплінарного підходу, використовуючи теорії, висновки як власне філософів, так і соціологів, істориків, антропологів, психологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Українська діаспора. Київ : Інститут соціології АН України, 1993. 106 с.
2. Попович М.В. Теорія ментальності. Проблеми теорії ментальності: монографія. Київ : Наукова думка, 2006. С. 3–30.
3. Донченко О. Концепція соціальної психіки суспільства. *Філософська і соціологічна думка*. 1994. № 1–2. С. 118–157.
4. Cambridge international dictionary of English. Cambridge UP. 1995. P. 112.
5. Донченко О. Концепція соціальної психіки суспільства. *Філософська і соціологічна думка*. О. Донченко. 1994. № 1–2. С. 118–157.
6. Додонов Р.А. Этническая ментальность: опыт социально-философского исследования. Запорожье : РА «Тандем-У». 1998. 340 с.
7. Лисеенко Е.В. Возможности и проблемы теоретического и эмпирического исследования ментальности. *Український соціологічний журнал*. 2016. № 1–2. С. 37–41
8. Ціннісна складова модернізаційних процесів у сучасному соціумі України: монографія / Балакірева О. М., Геєць В. М., Сіденко В. Р. та ін. НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». Київ, 2014. 340 с.
9. Українське суспільство: Моніторинг соціальних змін. Випуск 1(15).Том 1 / За ред. д.ек.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. Київ : Інститут соціології НАН України, 2016. 545 с. ; Українське суспільство: Моніторинг соціальних змін. Випуск 1(15).Том 2 Таблиці і графіки / За ред. д.ек.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. Київ : Інститут соціології НАН України, 2016. 410 с.

REFERENCES

1. Ukrainskaya diaspora. Kyiv : Institut sotsiologii NAN Ukrainy, 1993. 106 s.
2. Popovich M. V. Teoriya mental'nosti. Problemy teorii mental'nosti: monografiya. Kyiv : Naukova dumka, 2006. S. 3–30.
3. Donchenko O. Kontsepsiya sotsial'noy psikhiki obshchestva. *Filosofskaya i sotsiologicheskaya mysl'*. 1994. № 1-2. S. 118–157.
4. Cambridge international dictionary of English. Cambridge UP. 1995. P. 112.
5. Donchenko O. Kontsepsiya sotsial'noy psikhiki obshchestva. *Filosofskaya i sotsiologicheskaya mysl'*. A. Donchenko. 1994. № 1–2. S. 118–157.
6. Dodonov R.A. Etnicheskaya mental'nost': opyt sotsialno-filosofskogo issledovaniya. Zaporozhye : RA "Tandem-U". 1998. 340 s.
7. Liseyenko O.V. Vozmozhnosti i problemy teoreticheskogo i empiricheskogo issledovaniya mental'nosti. *Ukrainskiy sotsiologicheskij zhurnal*. 2016. № 1-2. S. 37–41.
8. Tsennostnaya sostavlyayushchaya modernizatsionnykh protsessov v sovremennom sotsiume Ukrainy : monografiya / Balakireva O. M., Geyets V. M., Sidenko V. G. i dr. NAN Ukrainy, GU In-t ekon. i prognozuv. NAN Ukrainy ». K., 2014. 340 s.
9. Ukrainskoye obshchestvo: Monitoring sotsial'nykh izmeneniy. Vypusk 1 (15) .Poetomu 1 / Pod red. d.ek.n. V. Vorony, d.sots.n. N. Shul'ga. Moscow : Institut sotsiologii NAN Ukrainy, 2016. 545 s.; Ukrainskoye obshchestvo: Monitoring sotsial'nykh izmeneniy. Vypusk 1 (15) . Poetomu 2 Tablitsy i grafiki / Pod red. d.ek.n. V. Vorony, d.sots.n. N. Shul'ga. Moscow : Institut sotsiologii NAN Ukrainy, 2016. 410 s.

Liseienko Olena Vasylivna

PhD,

Professor of the Department of Philosophy, Sociology
and Management of Socio-cultural Activity

State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky"

26, Staroportofrankivska str., Odesa, Ukraine

AXIOLOGICAL BASES OF RESEARCH OF NATIONAL MENTALITY

The article is devoted to the study of the phenomenon of national mentality, essence and specific manifestations in modern realities of national mentality by using axiological method and methodology. It is substantiated that the axiological approach gives an opportunity to reveal the value characteristics

of culturally active social actors, determined by the cultural long-term context and value-normative system of society, the formation and development of a value component in the structure of mentality, the value nature of mentality as a way of national identification.

It is proposed to deepen the understanding of the essence of mentality as a “way of thinking” of a culturally active subject. It is noted that since all the basic elements of mentality are represented as codes of culture and developed modes of activity, that is, typical behaviors in the socio-cultural field, it can be argued that mentality is not a mental state of the individual, but a socio-cultural phenomenon.

Mentality is defined as a complex of individual or collective representations, values, attitudes, stereotypes of culturally active subjects that manifest themselves in certain types of behavior. National mentality is analyzed as a multilevel phenomenon, which has a complex structure and various components in cognitive, value, emotional and behavioral manifestations.

It is analyzed some peculiarities of the national value mentality of the citizens of Ukraine on the basis of sociological research of the Institute of Sociology of the NAS of Ukraine 1992–2016. According to the monitoring data of the Institute of Sociology of the NAS of Ukraine from 1992–2016, the value mentality of Ukrainian citizens is characterized by the dominance of vital values related to health, family, children and well-being, that is, the traditional value system. According to the monitoring data, changes in the value mentality of the Ukrainian population began to occur due to the increasing importance of self-actualization values. In addition, values related to communication, tolerance, solidarity, and strengthening of social ties have started to increase in importance to people. This tendency has a positive potential for strengthening the overall solidarity of the Ukrainian society, especially in the context of events in the east.

The necessity of further elaboration of methodological and methodological approaches to the study of the phenomenon of national mentality, extension of the application of complex interdisciplinary approach, using theories, conclusions of philosophers as well as sociologists, historians, anthropologists, psychologists, is emphasized.

Key words: *mentality, national mentality, values, axiological approach, culturally active subject.*